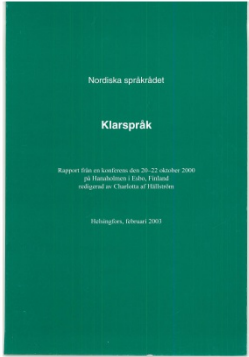


Klart språk i Norden

Titel:	Klarspråk i Norge	
Forfatter:	Dag Gundersen	
Kilde:	Klart språk i Norden, 2003, s. 35-47	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© Netværket for sprognævnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i denne udgivelse er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Dag Gundersen

Klarspråk i Norge

For godt og vel 80 år siden uttalte en av våre rettslærde at "lovene kan aldri mere bli folkeeie". De kunne ikke lenger skrives i en form som folk flest forstod. Opprinnelig var de jo nettopp folkeeie, og det ytret seg i et enkelt ordvalg der terminologien var tvers igjennom allmennspråklig, syntaksen var muntlig og innholdet fortellende; det startet for eksempel med "Nu går tre menn på en vei...". Den samme folkelige enkelheten preget også andre fag, så som medisinen. *Hematemese* het *blóðspýja*. Latiniseringen kom sammen med en nyere skolemedisin som fikk kastet ut folkemedisinen og utøvernes enkle fagspråk. Noen av dem ble brent som hekser.

At fagspråk ikke lenger er folkeeie, ser vi daglig. Blant annet ser vi at når et fag utvikles til *profesjon*, så hører det med til profesjonaliseringen å skaffe seg en terminologi basert først og fremst på internasjonale fremmedord. Eksempler fra vår egen tid er sosialt arbeid og sykepleie. I tillegg til den ekte terminologien kommer en intern fagsjargong, av leksikografer kalt verkstedspråket. Pasienten kalles "pas" i skriftlig form, dødsfallet er "mors".

Vi skal heller ikke glemme at den avstanden et unødig vanskelig fagspråk skaper, kan være tilsiktet. Vi hadde et eksempel fra året 2000s turbulens i toppsjiktet av norske næringslivsledere. En av dem måtte gå på grunn av noen tvilsomme opsjonsaffærer, men i første omgang håpet styreformannen og hans medspillere å redde vedkommende. Styreformannen uttalte:

NNs langsiktige eksponering i selskapets aksje er klart positivt for alle aksjonærene i selskapet.

Og en medspiller i transaksjonen:

Prisingen av opsjonen reflekterer at NN i form av sin posisjon har svært begrensede muligheter til å bevege seg i den underliggende aksjen, herunder at han ikke har muligheten til å drive kontinuerlig hedging.

”Hedging” betyr spekulasjonshandel med sikte på å unngå tap ved prissvingninger, en av mulighetene til å ”bevege seg” i aksjer. I klartekst: Når NN ikke selv kan spekulere i sin egen bedrifts aksjer, må vi få det til på en annen måte. Selvsagt kunne man ikke si dette i klarspråk.

Men vi ser også reaksjoner mot den slags ”mumbo-jumbo”. Folk er i stigende grad uvillige til å godta hva som helst av språk som kommer ovenfra, slik det har vært vanlig. La oss ikke se for lyst på det: Det *er* vanlig. Men det skjer en hel del for å gjøre fagspråk forståelig. I en mengde land er det påbud om at rettledninger på medisinsk emballasje skal være i en språkform som er forståelig uten spesialistkunnskap. Litt surfing på Internett bringer fram lovgivning om forståelig språk i land som Frankrike, USA, Canada og Australia. Den australske lovreformkommisjon skrev i 1990 at ”Det første som kan gjøres med henblikk på kostnadsreduksjon, er å eliminere mulige meningsforskjeller. At loven er usikker eller uklar, kan bidra til disputt. Lover bør revideres for å redusere usikkerhet i tillagt mening: *plain English is essential*”.

Språk i juss

I en del år har jeg vært engasjert av Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo for å kommentere språket i juss-studentenes praktikumsoppgaver – noen hundre i året. De skriver heldigvis om det samme kasuset. Hovedpersonen er Peder Ås, som svarer til John Doe i amerikansk og har gjort det i hvert fall siden 1890. Peder er uforskyldt blitt beruset fordi hans venn Lars Holm, et annet fast inventar, har helt vodka i softdrinken hans mens han ikke så det. I sin nedsatte bevissthet som følge av rusen misforstår han en tredje, Hans Tastad, som tar hånden opp av lommen for å tenne seg en sigarett. Peder tror at Tastad vil slå, og slår derfor selv først – to slag. Av dette blir det mye juss. I studentenes besvarelser heter det for det første ikke at Peder slår, han ”tildeler” slag. Det kommer av at han ”har hensatt seg i en russituasjon”. I stedet for at han treffer Tastad i ansiktet, er ”skadens lokalisering” i ansiktet. Ved første avhør hadde ikke Peder forsvarer til stede, og enkelte kaller dette

"mangelen på forsvarerens tilstedeværelse". Andre faste innslag er at verb utstyres med et adverbialt forledd: inngi svar, oppstille krav, avholde forhør, fremskaffe bevis, påanke dommer og oversende sakens papirer. Adverbet *således* synes å være det eneste følgeadverbet mange av dem kan, og en annen adverbial spesialitet er ord som ender på *-vis*: *rimeligvis*, *forutsetningsvis*, *avslutningsvis*, *formuftervis*, *klarligvis*. Tyngende innslag i setningsbygningen er for eksempel en umuntlig bruk av enkeltbestemt form: *nærværende sak*, *dette forhold*, og venstretyngde i setninger av typen "Hvis..., så...", altså en formelaktig rekkefølge fra årsak til virkning, der en tilsvarende høyretyngde ville være å fastslå at Peder gjør handlingen A som fører til konsekvensen B, altså fra faktum til følge. Høyretyngde svarer som kjent til talemålssyntaks og er lettere å oppfatte.

I mitt kommenteringsarbeid må jeg forsøke å overbevise studentene om at jussen skal ligge i innholdet, ikke i foreldede eller oppstyltede konstruksjoner. Jeg er overbevist om at disse konstruksjonene har en ubrutt tradisjon tilbake til en nestor i norsk rettsvitenskap, Anton Martin Schweigaard, som fra 1849 til -58 utgav klassikeren *Den norske Proces*. Jeg prøver å forklare at dengang var dette samtidens gjennomsnittlige skriftspråk, det var ikke meningen å skrive mer høytidelig enn man gjorde til daglig.

I mitt arbeid får jeg heldigvis hjelp av Justisdepartementet. I departementets veiledning om lov- og forskriftsarbeid fra 1998 heter det bl.a.:

Fremmedord og anglismer bør som hovedregel unngås. Det er bedre å bruke norske ord (for eksempel "mengde" i stedet for "kvantum", "forskjell" i stedet for "differanse", "rette" i stedet for "korrigere", "anslå" i stedet for "estimere", "gjennomføre" i stedet for "implementere" osv.).

Gammeldagse ord og uttrykksmåter bør unngås. For eksempel kan "om", "likevel" og "også" som oftest med fordel benyttes fremfor mer gammeldagse ord som "hvorvidt", "dog" og "likeledes".

Justisdepartementet nevner også en annen viktig ting, at en ikke i samme lov skal bruke forskjellige betegnelser for samme forhold. I så fall oppstår lett tolkningstil:

Dette gjelder selv om lovteksten da får et mer repeterende preg enn en ville satt pris på i alminnelig sakprosa. For eksempel skal en ikke veksle mellom "representanter" og "medlemmer" som betegnelse for samme persongruppe.

Selvfølgelig verken snakker eller skriver juss-studenter slik på egen hånd. Den 150-årige tradisjonen fra Schweigaard holdes oppe av lærebøker og forelesere fra generasjon til generasjon. Når den nåværende nye generasjonen av jurister slippes løs på samfunnet i et enormt antall og skal føre en dialog med publikum, har jeg iallfall et visst håp om at en del av dem kanskje har merket seg tre generelle råd som står først i det materialet jeg deler ut til dem:

- (1) Skriv enkelt der det går an
- (2) Varier ordvalget og unngå ensformige gjentakelser som "dette ... dette ... dette"
- (3) "Vær gjerrig med sitater og raus med referater" – det viser seg nemlig at nesten ingen, verken jurister eller andre, er i stand til å skrive bokstavrett avskrift av en tekst, om de så sitter med en finger i den. Dessuten er referatet ofte litt enklere enn sitatet.

I håpet om at noe av dette blir sittende igjen, føler jeg at det er en samfunnsnyttig virksomhet, noe en kanskje ikke kan si om alt som foregår ved et universitet. Her må det likevel framheves at også universitetene i senere år er blitt mye mer oppmerksomme på sin egen formidlingsoppgave, og for eksempel legger noe større vekt enn før på formidlingskvalifikasjoner hos søkere til vitenskapelige stillinger. Tidligere var slike kvalifikasjoner overhodet ikke meritterende unntatt hvis to søkere stod absolutt likt i alle andre ting.

Statlig initiativ

24. juni 1999 lanserte den daværende borgerlige regjeringen Bondevik programmet "Et enklere Norge". Det skulle gjøre det enklere for allmennheten å finne fram til nødvendig informasjon fra myndighetene, ikke minst elektronisk, gjennom Internett. Og for alle med Internett-tilknytning er det også et hav av samfunnsinformasjon som kan søkes fram, enten ved å søke på den aktuelle institusjon: Postverket, Statens lånekasse for utdanning, kommunene osv., eller på spesielle søkesteder, for eksempel nettstedet ODIN.

I programmet inngikk et "Prosjekt for enklere språk i statsforvaltningens dokumenter".

Hensikten med prosjektet var "å gjøre språket enklere og lettere å forstå for mottakerne". Fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet (AAD) gikk det ut brev til alle departementer, med et vedlegg som heter "Språksjekken", utarbeidet av Norsk språkråd og Statens informasjonstjeneste. Departementene ble pålagt

så snart som mulig [å] iverksette rutiner for å forbedre språket i alle nye dokumenter til målgruppene, som i denne sammenheng er enkeltpersoner, organisasjoner, næringsliv og kommuner.

For det andre skal hvert departement innen 15. november lage en grov framdriftsplan for språkgjennomgang av skjemaer og standardbrev som er i bruk i dag. Planen bør inneholde forslag til hvilke dokumenter som skal prioriteres.

Statens informasjonstjeneste (SI) og Norsk språkråd har utviklet "Språksjekken" etter oppdrag fra AAD. Språksjekken er en generell mal som etatene selv kan anvende i gjennomføringen av prosjektet.

I tillegg holdt Statens informasjonstjeneste kurset "Kunsten å skrive godt", og Norsk språkråd stod klar til å bistå med råd og om nødvendig skaffe ekstern ekspertise.

Senere på høsten 1999 fikk SI firmaet Opinion til å utføre en undersøkelse av publikums forståelse av en del ord. Folk av ulik alder (over 18 år), ulik utdanning, med ulik tilgang til datamaskin osv. ble oppringt og forelagt ordene i en kort kontekst, med svaralternativer. For eksempel:

”Partiet går inn for å prioritere næringslivet i utkantstrøkene.
Mener du at ordet PRIORITERE her betyr

- 1: Undersøke
- 2: Skattlegge
- 3: Se bort fra
- 4: Legge mest vekt på
- 5: Ingen av delene, ikke sikker”

Andre ord var *innovasjon*, *legitim*, *prinsipielt*, *opinion*, *infrastruktur*, *matsminke* og *hjemmel*.

Flest forstod *prioritere* (95 %) og *hjemmel* (83 %) og færrest *infrastruktur* (64 %) og *innovasjon* (66 %). Men under disse allmenne tallene var det til dels store forskjeller innenfor gruppene, for *innovasjon* helt ned til 31 % og for *infrastruktur* ned til 51 % for dem med ”0 videreutdanning”; av disse var det også 50 % som ikke forstod *prinsipielt*. Opplegg og resultater minner mye om det svenske pionerarbeidet *Språkklyftan* av Flick og Malmström, og også om en eldre undersøkelse gjort av Norsk rikskringkasting, kalt VON – ”Vanskelige ord i nyhetssendingene”, som bl.a. viste at nesten ingen forstod ordet *petrokjemisk*. Dette var tidlig i oljealderen.

Hele 15 departementer rakk å svare på AADs pålegg om ”en grov framdriftsplan” innen 15.11., og svarene viste at de var i full sving med arbeidet. Men så falt regjeringen 3. mars 2000, og den nye regjeringen fra Arbeiderpartiet la språkprosjektet foreløpig på is. Det har fortsatt i enkelte departementer på deres eget initiativ, men uvisst i hvilket omfang.

Også tidligere har den norske staten satt seg i sving for å bedre offisiell språkbruk. I 1979 tok det daværende Forbruker- og administrasjonsdepartementet initiativet til en håndbok for bokmål og en for nynorsk, med tilhørende brevkurs. Bokmålsbøkene het ”Norsk i embets medfør” og nynorsk bøkene ”På godt norsk”. Brev-

kursene ble drevet av Norsk korrespondanseskole. De gikk noen få år, så tørket de inn av mangel på oppslutning. Men departementet etablerte også dagskurser for de andre departementene, under tittelen "Språket som kommunikasjonsmiddel og barriere". Tanken var at disse kursene skulle samle departementsfolk på så høyt nivå at disse igjen kunne få i stand ringvirkninger i form av tilsvarende kurs nedover i de ytre etatene. Tiltaket gikk i noen få år og var ikke mislykket, men som vanlig med slike ting er statens interesse forholdsvis kortvarig, særlig når de medfører utgifter. Likevel var nok 1970-tallet det første store kurs-tiåret og startet en trend som har fortsatt, og som har gjort mye for å holde liv i hotellnæringen utenfor sesongene. Det holdes stadig kurs og seminarer, også i norsk, både i offentlig og privat regi. På slike kurs er det som regel en stor overvekt av positive og hyggelige damer, så det er trivelige tilstelninger. Det faglige utbyttet er jo ikke direkte målbart.

En fiasko

I likhet med de andre nordiske land og mange andre har vi et offentlig språknormeringsorgan, Norsk språkråd, som arbeider året rundt med å gjøre språket tilgjengelig, med vekslende hell. La meg først nevne en total fiasko. Fra høsten 2000 undervises det i et nytt fag, kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering (krl). I den anledning skulle det faglige godkjenningsorganet for lærebøker, Nasjonalt læremiddelsenter, lage en såkalt ressursperm, siktet inn på lærere og lærebokforfattere og med kapitler skrevet av eksperter innenfor de ikke-kristne religionene buddhisme, hinduisme, islam og jødedom. Disse var fulle av religiøse termer på grunnlag av sanskrit, arabisk og først og fremst engelsk. Språkrådet skulle gi regler for en skrivemåte av disse termene som harmonerte med vanlige mønstre i norsk ortografi, og vi hadde ca. 20 møter med representanter for trossamfunnene og de berørte departementene. Enden på det ble at på grunn av motstand fra representantene for trossamfunnene mot å endre det de oppfattet som internasjonal skrivemåte, i virkeligheten mest engelsk, ble resultatet null. Kirke- og undervisningsministeren fastslo at skrivemåten av religiøse termer var et spørsmål om

religionsfrihet. Ressurspermen utkom i to flotte illustrerte bind kalt en "Kildesamling", der man unngikk all terminologi ved hjelp av omskrivninger. De som må gjøre noe med terminologien, blir da framtidige lærebokforfattere. Men i mellomtiden er den statlige godkjenningsordningen for lærebøker opphørt. Språkrådet, som før fikk ca. 500 lærebøker i året til gjennomsyn – det var en av rådets hovedoppgaver – skal nå bare godkjenne ordlister.

Nynorsk

Bak alle sider ved norsk språkpolitikk ligger som et altoverskyggende faktum at vi har to sidestilte språkformer, bokmål og nynorsk. Det blir ofte feilaktig kalt to språk, og situasjonen sammenlignet med den i Finland, Sveits og Canada, som den kan ligne rent administrativt, men ikke språklig, idet de to norske språkformene har minst tre fjerdedeler av ordforrådet felles, og forskjellene først og fremst er knyttet til bøyning og ordavledning. Jeg er ikke så sikker på de administrative likhetene heller. Det er for eksempel kjent at kanadiske provinser med fransk og engelsk har vedtatt å sette eldre lover ut av kraft i den utstrekning de bare foreligger på engelsk. Det kunne ikke skjedd hos oss.

Nynorsken er inne i en ganske kaotisk periode. Mange som mener at de skriver nynorsk, skriver i virkeligheten en blanding av regelrett nynorsk, dialekt og bokmål. Den regelrette nynorsk har nærmet seg stadig mer til bokmål, og nynorskseksjonen i Norsk språkråd er midt inne i dette moderniseringsarbeidet. En meningsmåling viste en ganske stor overvekt for å godta navnet Norge som tillatt form ved siden av Noreg, slik det faktisk var mellom 1917 og 1938, men etter mye motstand fra nynorske språkorganisasjoner ble dette vraket av Språkrådets nynorskseksjon.

Nynorsken er en minoritetsspråkform, brukt av ca. 17 % i grunnskolen og kanskje halvparten av dette blant voksne. Det medfører vansker med å rekruttere mange nok nynorskbrukere i offentlig tjeneste og Norsk rikskringkasting, og den offentlige nynorsken som presteres, er av enda mer vekslende kvalitet enn

bokmålet. Oslo kommune vedtok i 2000 at en del av skolene som en forsøksordning skal ha nynorsk bare som muntlig skolefag, ikke skriftlig. Blant mine juss-studenter er det kanskje to av hundre som skriver nynorsk, og det er ganske klart at dette koster de to noe ekstra; de fleste av lærebøkene er på bokmål, og dermed terminologien, som nettopp i orddannelsen ofte avviker fra det som er gangbart i nynorsk.

Det samme gjelder i enda høyere grad programmer og alt annet som har å gjøre med bruken av datamaskiner, som jo er tatt i bruk overalt i det offisielle Norge - jeg har bl.a. nevnt informasjonsbasen ODIN. Forholdet er behandlet i kronikken "Jamstilling på datamaskinen" i *Dagbladet* 5.10.2000 av Jon Grepstad, informasjonsrådgiver i Norsk språkråd. Når jeg skriver et nynorsk sitat, gir maskinen meg rød krøllstrek under alle nynorskord som ikke er felles for bokmål, for hittil er nesten alle rettingsprogrammer på bokmål.

Vi har to norske lover som gjelder offisiell språkbruk, *lov om målbruk i offentleg teneste* fra 11.4.1980, og *lov om Norsk språkråd* fra 18.6.1971. Målloven sidestiller bokmål og nynorsk i alle organer i stat, kommune og fylkeskommune, men kommunene kan som sin offisielle målform velge enten bokmål eller nynorsk eller stille seg nøytrale. Av 435 kommuner har 117 valgt nynorsk og 153 sagt seg nøytrale, altså en langt høyere prosent enn i befolkningen. Blant bestemmelsene i loven er at private rettssubjekter, som vanlige mennesker kalles i loven, skal ha svar på den språkformen de har brukt i sin henvendelse til myndigheten; at kommunenes valg av språkform skal respekteres i korrespondanse osv., og at rundskriv, kunngjøringer og informasjonsmateriell skal sendes ut med en rimelig kvantitativ fordeling mellom de to målformene. Språkrådets undersøkelse av dette i 1999, og en jevn strøm av klager til rådet, viser at det mangler atskillig på at loven blir fulgt. Et problem er da at loven ikke har noen straffereaksjon. Det har vært foreslått som en intern spøk i Språkrådet at dette kunne ordnes ved å redusere bevilgningene til en etat som setter seg utover målloven.

Norsk språkråds rådgivning

Ifølge lov om Norsk språkråd skal Språkrådet bl.a. gi myndighetene råd i språkspørsmål, særlig når det gjelder språkbruken i skolen, i Norsk rikskringkasting og i statstjenesten. Heller ikke denne loven har noen straffereaksjon. Det er dessuten to andre problemer som gjør seg gjeldende. Det ene er at Språkrådet bare er et rådgivende organ, underlagt Kultur- og vitenskapsdepartementet. Riktignok heter det at i *ny* normering av skrivemåter er Språkrådet suverent, det er bare *endringer* som skal godkjennes av departementet. Men vi så jo hvordan det gikk med de religiøse termene. For øyeblikket (2001) har departementet utsatt godkjenningen av de siste fire års rettskrivningsvedtak, offentliggjort i februar 2000. Det gjør livet vanskelig for lærebokforlagene, som skal revidere ordlister, men ikke vet hva som blir godkjent eller ikke, blant annet fornorsket eller *norvagasert* skrivemåte av anglisismer, som rådet har arbeidet mye med på 90-tallet. Med norvagasert skrivemåte menes at lånordet beholdes, men med grafisk tilpasning, mens fornorsking innebærer å skifte lånordet ut med et ord av (mer) hjemlig materiale. Når norvagaseringen er ført så langt som det er praktisk mulig, kan man forsøke seg på å finne avløsere for resten.

Det andre problemet er den økende privatiseringen av tidligere statsinstitusjoner. Det gjelder for eksempel store institusjoner som Norsk rikskringkasting, Televerket og Vinmonopolet. Det er tvilsomt om disse er pliktige til å følge offisiell rettskrivning eller råd fra Norsk språkråd, og loven om Språkrådet må kanskje endres når det gjelder rådgivningen overfor Norsk rikskringkasting, kanskje også rådgivningen overfor språket i skoleverket etter at godkjenningsordningen for lærebøker bortfalt. Nå har riktignok NRK styrevedtatt at offisielt bokmål og nynorsk skal brukes, og holder seg fremdeles til en tilråding fra Stortinget i 1970, om at det skal være minst 25 % av hver målform, som i praksis vil si nynorsk, i verbalsendinger. Det har NRK aldri vært i nærheten av; samlet pleier prosenten å ligge på ca. 17, altså omtrent som i grunnskolen.

NRK fikk nye språkregler i 1996. Siden kringkastingsspråket i programannonsering og nyhetssendinger er et slags talt skriftspråk,

skal medarbeiderne bruke det som i reglene kalles "normaltalemål", dvs. bokmål og nynorsk. Men det heter at NRK gjerne ser at medarbeiderne gjennom formvalg og uttale gir normaltalemålet sitt et regionalt preg. De kan også bruke dialekt i større omfang enn etter de gamle reglene. Men det tilføyes at "medarbeidarane må også ta omsyn til lyttarane på den måten at dei ikkje bruker ord eller uttalemåtar som er lite kjende for folk flest".

Jeg var språkkonsulent i NRK i åtte år, og erfarte at mange av medarbeiderne var interesserte og arbeidet aktivt med sitt eget språk, men selvsagt at det også var enkelte som ikke ville la seg rettlede i noe som helst, og dertil en del som hadde en for snever kunnskapsbase og derfor gjorde både språklige og faglige feil, sa "innevarsle" for *innvarsle* og "utesvevende" for *utsvevende* og plasserte Jugoslavia ved Middelhavet. Slike kan gjøre stor skade, og det er vanskelig å bedre situasjonen. Enkelte framtrepende kringastingsfolk har også mulighet til å følge sine egne regler fordi de er kommentatorer på frilansbasis.

På klarspråkskonferansen i Stockholm i 1998 presenterte Marit Hovdenak en del av Språkrådets publikasjoner, og hennes innlegg er trykt i rapporten. De kan også søkes under Norsk språkråd på Internett. I 1999 utkom boka *Godt språk i lærebøker*, på 238 tospaltete og altfor tette sider; den er et meget omfattende hjelpemiddel og oppslagsverk for lærebokforfattere og andre skrivende. Meldingsbladet *Språknytt* blir sendt ut gratis i et opplag på 25 000. *Språkkurieren* med et opplag på 5 500 kalles "bladet for godt mediespråk", og *Statsspråk*, "bladet for godt språk i staten", har et opplag på 18 000. Alle tre er blitt ganske populære, men Språkrådets anstrengte økonomi i de siste årene gjør at de blir sendt ut sjeldnere enn forutsatt.

Noen ord også om den delen av Språkrådets arbeid som tar sikte på å forenkle språket. Ett lite og et stort eksempel kan illustrere det: Suffikset *-ete* hadde tre ulike grader av valgfrihet og tillatthet i henholdsvis *steinete* (eneform), *rakryggede/rakryggete* (valgfrie hovedformer) og *utmerkede* [sideform: *utmerkete*]. Forenklingen består i at det nå alltid er tillatt å skrive *-ete* som hovedform. Det store eksemplet, i bokmål, kom opp i 1999, nemlig læreboknormalen.

Den har satt et skille mellom såkalte hovedformer, som skal brukes i lærebøker og statstjenesten, og sideformer, som er tillatt ellers. Blant sideformene var svært mange lite brukt; i løpet av 1997–1999 er de rett og slett strøket fra ordlistene, og dermed er det så få sideformer igjen at Språkrådet vedtok å oppheve skillet mellom hovedformer og sideformer i bokmål. Det vil si at alt blir hovedformer. Det er en virkelig forenkling, hvis altså Kulturdepartementet godkjenner det. (I skriv av 5.12.2000 har departementet foreløpig stilt seg velvillig til dette, og til og med bedt om at Språkrådet utreder om man kan gjøre likeså for nynorsken, noe nynorskseksjonen hittil ikke har vært villig til.)

Bedre språk i Lånekassen

Et initiativ helt utenom aksjonen "Et enklere Norge", men i samme retning, var det da Statens lånekasse for utdanning bestemte seg for å lage en håndbok for sin egen språkbruk internt og overfor lånsøkerne, og bruke den i et omfattende kursopplegg. Ved overgangen 98/99 hadde Lånekassen 300 ansatte, nærmere 700 000 kunder og behandlet 576 400 saker. Den mottok 300 000 brev og stod selv for 3,8 millioner utsendinger til kundene. Det er en enorm mengde trykksaker, dels brosjyrer om de forskjellige varianter av studielån, stipend og tilbakebetalingsordninger, og dels brev. Brevene er mest mulig standardiserte, med plass for individuelle tillegg der språkformen ikke skal avvike påfallende fra standarddelen. Bokmål og nynorsk er selvsagt likestilt.

Lånekassen oppnevnte en "språkprosjektgruppe" som arbeidet seg igjennom hele haugen av brosjyrer og standardbrev og forenklet språket i dem. Gruppen bestod av åtte medlemmer, derav en møteleder og norskfilolog, en layoutansvarlig, en jurist med klagesaker som arbeidsområde, en mellomleder, to saksbehandlere og ytterligere to filologer. Jeg var den ene. Så ble håndboken *Bedre språk i lånekassen* utarbeidet, mest mulig på grunnlag av Lånekassens materiale for at emner og eksempler skulle være lånekasse-relevante og gjenkjennbare. Vi tok ikke sikte på innenfor de behandlede emnene å vise hele bredden av offisiell valgfrihet i norsk

bokmål, som mange har vansker med å håndtere i det daglige. Vi avgrenset, tilrådet og frarådet. For eksempel: Av de valgfrie presensformene *fin(ne)s*, *syn(e)s* og *treng(e)s* bør du velge *synes* og *trengs*; velg enten *finnes* eller *fins* og gjennomfør den valgte formen konsekvent. Videre inneholder boken en detaljert innholdsliste først og et emneregister sist. Om eksempel materialet er vinklet mot vår oppdragsgiver, så danner innholdslisten et rammeverk som lett kan brukes av andre institusjoner om de skulle føle behov for et lignende hjelpemiddel. Det er liten forskjell på hva som er aktuelt fra etat til etat.

Klarspråksseminarene er prisverdige tiltak. Stafetten går videre, og behovet for klarspråk i offentlig tjeneste tar ikke slutt i vår tid.

Litteratur

Gundersen, Dag og Elin Anita Frysjøenden (2000): *Bedre språk i Lånekassen*. Oslo: Statens lånekasse for utdanning. 120 s. ISBN 82-995681-0-2

Lindgren, Birgitta (red.) (1999): *Nordiskt klarspråksseminarium. Rapport från ett seminarium den 14–16 maj 1998 i Stockholm*: Nordiska språkrådet. ISBN 82-7433-038-2

Norsk språkråd (1999): *Godt språk i lærebøker. Rettleiing i lærebokarbeid*: Norsk språkråds skrifter nr. 6. 238 s. ISBN 82-990559-7-0

Sandøy, Helge (2000): *Lånte fjører eller bunad?: om importord i norsk*. Oslo: Cappelen akademisk forlag. 306 s. ISBN 82-02-19684-1 (h.)

Språksjekken. Ei hjelp til betre språk i staten. Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet (u.å). Publikasjonsnummer P-0884-N